

Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın Uluslararası İlişkiler Tasarımı

Muammer ÖZTÜRK¹

Öz

Şangay İşbirliği Teşkilatı (ŞİT), kurulduğu 2001 yılından bugüne sergilemiş olduğu hızlı gelişim seyri ve ses getiren bildirilerin seslendirildiği bir platform olma yönüyle dikkatleri üzerinde toplamıştır. Kökeni Şangay Beşlisi isimli topluluğa dayanan ŞİT, ortaya koyduğu hızlı kurumsallaşma süreciyle ve ses getiren bildirileriyle bölgesel işbirliği teşkilatı olmanın ötesine geçmiştir. ŞİT'in bildirilerinde en öne çıkan mesajı, tek kutuplu dünyanın bugünkü sorunları çözmeye yetersiz kalmaya mahkûm olduğudur. Bu mesaj, uluslararası ilişkilerde yeni bir işbirliği modeline olan ihtiyaca işaret etmiştir. Bu vurguya ilave olarak ŞİT, kendisinin bu yeni işbirliği modelini temsil ettiğini duyurmuştur. Dünyanın uluslararası ilişkilerde yeni bir model ihtiyacının belirgin olduğu günümüzde, ŞİT'in bu mesajı, bu teşkilatı uluslararası sahada yeni bir model sunma yönüyle irdelenmeye değer bir konu kılmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Şangay Beşlisi, Şangay İşbirliği Teşkilatı, Şangay ruhu, bölgesel işbirliği modeli, uluslararası ilişkiler tasarımı*

¹ Dr., Siyaset Bilimci, ozturkmr@yahoo.de

The Shanghai Cooperation Organization's Design of International Relations

Abstract

The Shanghai Cooperation Organization (SCO) was established initially as the Shanghai Five in 1996. The Shanghai Five was transformed into the Shanghai Cooperation Organization (SCO) in 2001. SCO has caught the attention of the world public through its rapid development beginning from its founding days in 2001 and being a platform of declarations of the need for a new model of cooperation in international relations. SCO has managed to represent a more comprehensive entity reaching beyond the structure of a regional organization through its accomplishments in terms of rapid organizational development and its agenda-setting declarations delivered at its yearly summits. One of the most remarkable has been the SCO's message that "unilateral action cannot resolve the existing problems". This message is a manifestation of the need for a new model of international relations. The SCO also has declared that it represents a new model of international cooperation. It is a fact that the world is in need of a new model for cooperation in international relations. This need makes the SCO's messages a subject worth studying in detail.

Keywords: *The Shanghai Five, Shanghai Cooperation Organisation, Shanghai spirit, model for regional cooperation, design of international relations*

1. Giriş

Sovyetler Birliği'nin (SSCB) 1991 yılında dağılmasının hemen ardından bu birliğin hâkim ya da komşusu olduğu coğrafyada bir dizi yeni bölgesel teşkilatın kurulduğuna şahit olunmuştur. SSCB sonrası dönemde Karadeniz, Kafkasya ve Orta Asya gibi bölgelerde ortaya çıkan ekonomik, siyasi ve askeri amaçlı işbirliği teşkilatlarının neredeyse tamamında SSCB'nin eski patronu olan Rusya, faal ya da kurucu üye statüsü ile rol almıştır.² SSCB sonrası dönemde ortaya çıkan işbirliği oluşumları arasında en dikkat çekenlerden biri, Şangay İşbirliği Teşkilatı³ (ŞİT) olmuştur. Şangay İşbirliği Teşkilatı, 2001 yılındaki kuruluşundan bugüne dek sergilediği kurumsal gelişim seyri, yıllık zirveleri ve yeni bir uluslararası ilişkiler modeline olan ihtiyacın vurgulandığı bildirileri ile uluslararası kamuoyunda kendinden söz ettirmeyi başarmıştır. Kurulduğu 2001 tarihinden bugüne dek rüştünü ispat yolunda oldukça mesafe kat etmiş olan ŞİT, bütün bu performansı ile küresel ölçekte yeni bir oyuncu olma kararlılığının işaretlerini yeterince ortaya koymuştur. ŞİT'in ortaya koyduğu bu tablo, onu incelenmeye değer bir konu kılmıştır. Bu makalede bu itibarla, öncelikle ŞİT'in kurumsal gelişim seyrine atıfla yetkin bir uluslararası teşkilat olma potansiyelinin genel bir fotoğrafı sunulacaktır. Diğer yandan ise ŞİT'in yıllık zirvelerinde duyurduğu bildirilerde dile getirdiği yeni uluslararası ilişkiler yaklaşımının ana hatları belirlenmeye çalışılacaktır.

2. Yeni Nesil Bir İşbirliği Teşkilatı'nın Portresi

Devletler, bir dizi siyasi, ekonomik ve hatta ideolojik motiflerden dolayı bölgesel işbirliklerine üye olma eğilimi göstermektedir. Bunların en başında küresel teşkilatların bölgesel sorunların çözümünde etkin olamayışı gelmektedir.⁴ Bölgesel istikrarın temini amacıyla ortaya çıkan bölgesel ölçekli yeni roller arayışı, bölgesel işbirliği ya da güvenlik

² SSCB'nin dağılmasının ardından evvelce SSCB'nin etkin olduğu bölgede kurulan belli başlı bölgesel teşkilatlar hakkında özet bilgi için bkz. "Die wichtigsten Regionalorganisationen im postsowjetischen Raum", *Russland-Analysen*, No. 216, 11 March 2011, pp. 8-10, <http://www.laender-analysen.de/russland/pdf/Russlandanalysen216.pdf>, Erişim: 01.05.2013.

³ Bu makalede 'örgüt' ifadesi yerine 'teşkilat' ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir.

⁴ Başlıca küresel teşkilat olan Birleşmiş Milletlerin (BM) uluslararası hadiseleri yönetmede etkin rol alamaması sebebiyle birçok eleştiriye konu olduğu burada belirtilmelidir. Bu eleştirilerin ulaştığı netice BM sisteminde ciddi bir yeniden düzenlemenin gerekli olduğu yönündedir. Bu konudaki tartışmalara örnek olarak bkz. "Change is possible after all: Reforming the United Nations", *Deutsche Welle*, 26.07.2010, <http://www.dw.de/change-is-possible-after-all-reforming-the-united-nations/a-5838856>, Erişim: 29.05.2013; "UN reform process mired by lack of consensus", *Deutsche Welle*, 05.01.2010, <http://www.dw.de/un-reform-process-mired-by-lack-of-consensus/a-5087253>, Erişim: 29.05.2013.

teşkilatlarının kuruluşuna kaynaklık etmektedir.⁵ SSCB'nin dağılışının ardından Asya'da kurulan ŞİT, yeni nesil bölgesel işbirliği teşkilatı olarak dünya kamuoyunun ilgisini üzerinde toplamıştır. ŞİT'in kökeni, Şangay Beşlisi isimli topluluğa dayanmaktadır. Şangay Beşlisi, 1996'da Çin, Rusya, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan arasında bölgesel güvenlik politikalarını uyumlulaştırmaya hizmet etmek üzere daha çok güvenlik odaklı olarak kurulmuştur. Şangay Beşlisi adıyla kurulan birliğin, beşinci yıldönümünü kutladığı 15 Haziran 2001'de Çin'nin Şangay şehrindeki toplantısında üye ülkeler ve Özbekistan arasında Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın Kuruluşu Bildirisi⁶ imzalanmıştır. Bu gelişme ile yeni bir bölgesel güvenlik teşkilatının doğuşu duyurulmuştur.

Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın en temel başarısı, Çin ve Rusya gibi iki büyük gücü tek çatı altında birleştirebilmesi olmuştur. 1969 yılında yaşanan sınır anlaşmazlığında iki sosyalist kardeş ülke olan Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti, ideolojik farklılıklar sebebiyle neredeyse savaşın eşiğine gelmişti. Bu savaşın çıkması engellenmiş olsa da Çin ve Rusya arasındaki sınırlarla ilgili tartışmalar devam etmişti. Kısacası Şangay İşbirliği Teşkilatı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Çin ile sınırı bulunan ülkeler olan Rusya ile Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı aynı bünye içerisinde biraraya getirmeyi başaran bir teşkilat olarak kurulmuştur.⁷ Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın hâlihazırda üye ülkeleri, Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'dır. Moğolistan, 2004'te, İran, Pakistan ve Hindistan ise Temmuz 2005'de ŞİT'e gözlemci statüsünde katılmıştır.⁸ İran, 2008'de teşkilata üyelik müracaatında bulunmuş, ancak bu ülkeye yönelik Birleşmiş Milletler (BM) yaptırımları sebebiyle üyelik müracaatı ŞİT tarafından işleme alınmamıştır. Zira ŞİT kuralları, BM yaptırımlarına tabi ülkelerin üyeliğe kabul edilmesini engellemektedir. Beyaz Rusya ve Sri Lanka, 2009'dan beri bu teşkilatın diyalog işbirliği içerisinde olduğu ülkelerdir.⁹ 2012'de yapılan Pekin Zirvesi'nde Türkiye ile diyalog ortaklığı kurulması

⁵ Yannis Valinakis, *The Black Sea Region: Challenges and Opportunities for Europe*, Chaillot Papers, Institute for Security Studies, Western Europe Union, Paris, July 1999, p. 47.

⁶ Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın Kuruluş Bildirisi'nin tam metni için bkz. http://www.ecrats.com/en/normative_documents/2006, Erişim: 23.05.2013.

⁷ Peter Philipp, "Rusya Asya'da da atakta", *Deutsche Welle*, 27.08.2008, <http://www.dw.de/rusya-asyada-da-ataкта/a-3597849>, Erişim: 01.02.2013.

⁸ Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın kuruluşu ve genişleme süreci hakkında bilgi için bkz. http://www.scosummit2012.org/english/2012-04/28/c_131558560.htm, Erişim: 08.05.2013.

⁹ Bkz. "Die wichtigsten Regionalorganisationen im postsowjetischen Raum", op.cit., p. 8.

kararlaştırılmıştır. ŞİT'e üye ülkelerin toplam yüzölçümü, 30.139.000 Km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Bu yüzölçümü, Asya kıtasının 3/5'ine eşittir. ŞİT'in coğrafi kapsam genişliği, Kaliningrad'dan Vladivostok'a ve Beyaz Deniz'den Güney Çin Denizi'ne kadar uzanan bir bölgeyi kapsamaktadır. Gözlemci statüsündeki ülkelerin toprak büyüklükleri de eklendiğinde, ŞİT'in coğrafi kapsamı, Hint Okyanusu'ndan Orta Doğu'ya kadar ulaşmaktadır. Üye ülkelerin tamamının nüfusu, 1 milyar 525 milyonluk bir rakama ulaşmaktadır ki bu da bütün dünya nüfusunun dörtte birine tekabül etmektedir. ŞİT üyesi ülkeler ile gözlemci ülkeler, dünya doğal kaynaklarının %17,5'ine, mevcut doğalgaz rezervlerinin %47-50'sine ve dünya nüfusunun ise %45'ine sahiptir.¹⁰

ŞİT, Aralık 2004'te Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda gözlemci statüsü elde etmiştir.¹¹ Eylül 2005'te ŞİT Genel Sekreteri, BM'nin 60. kuruluş yıldönümünde, Dünya Zirvesi'ne bir konuşma yapmaya davet edilmiştir. BM nezdinde ilk kez elde edilmiş bu konuşma yapma imkânı ile ŞİT, uluslararası alanda imajını geliştirmiş ve prestijini artırmıştır.¹² ŞİT'in organizasyonel yapısında sekreterlik ve *Regional Anti-Terrorist Structure*-(RATS-Bölgesel Anti-Terör Yapısı) isimli birimlerin teşkil edilmesi ile ŞİT, esaslı ve fonksiyonel bir teşkilat halini almıştır. ŞİT, aynı zamanda kuruluşundan itibaren kesintisiz biçimde gerçekleştirdiği zirvelerle de işleyen bir teşkilat olduğunu göstermiştir.¹³

Bölgesindeki gelişmelerde söz sahibi olmayı hedefleyen ŞİT, daha kuruluş anından itibaren Çin Komünist Partisi'nin yayın organı olan *Renmin ribao* (Halk Günlüğü) ve diğer bazı Çin gazeteleri tarafından bölgesel işbirliği manasında yeni bir dünya düzeni modeli olarak değerlendirilmiştir. ŞİT, yapısal özellikleriyle geleneksel bölgesel bütünleşme hareketlerinden ayrılmaktadır. Geleneksel bölgesel bütünleşme örnekleri, Avrupa Birliği

¹⁰ Alyson J. K. Bailes and Pál Dunay, "The Shanghai Cooperation Organization as a regional security institution", Alyson J. K. Bailes, Pál Dunay, Pan Guang and Mikhail Troitskiy (eds.), *The Shanghai Cooperation Organization*, SIPRI Policy Paper, No. 17, Stockholm, May 2007, ss. 3-4, http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/SIPRI_Policypaper17%5B1%5D.pdf, Erişim: 10.04.2013.

¹¹ Şangay İşbirliği Teşkilatı'na BM'de gözlemci statüsü tanınması ile ilgili karar metni için bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/553/63/PDF/N0455363.pdf?OpenElement>, Erişim: 02.05.2013.

¹² Pan Quang, "A Chinese perspective on the Shanghai Cooperation Organization", *The Shanghai Cooperation Organization*, ibid, pp. 51-52.

¹³ Zhao Huasheng, "The Shanghai Cooperation Organization at 5: Achievements and Challenges Ahead", *China and Eurasia Quarterly*, Vol. 4, No. 3, 2006, p. 110, http://www.silkroadstudies.org/new/docs/CEF/Quarterly/August_2006/Huasheng.pdf, Erişim: 11.05.2013.

örneğinde olduğu üzere, ekonomik sistemler ve siyasi değerler yanında ülkeler arasında ortak bir tarih, kültür ve medeniyet anlayışının tesisini esas almaktadır. Buna karşılık, ‘yeni bölgeselcilik’ Soğuk Savaş sonrası düzenin bir eseri olarak ASEAN (Association of Southeast Asean Nations/ Güneydoğu Asya Uluslar Birliği) örneğinde görüldüğü üzere serbest ticareti esas almaktadır. Geleneksel bölgeselcilikte bölgesel teşkilatın birimlerinin (kurumlarının) bütünleşmesi, daha doğrusu federasyona gitmesi ile devlet egemenliğinden uzaklaşma eğilimi görülmektedir. Buna karşılık ‘yeni bölgeselcilik’, farklı siyasi sistemleri, farklı kültürel ve dini gelenekleri olan ülkeleri esas itibarıyla bölgesinde küresel ticaret ve sermaye etkileşimi faaliyetleri amacıyla bir araya getirmeyi hedeflemektedir.¹⁴

Orta Asya’da ‘yeni bölgeselcilik’, bir diğer yapısal özellik olarak ŞİT ülkelerini çok kutuplu bir kuruluşun çatısı altında toplayarak Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) uluslararası alandaki egemenliğini bir biçimde dengeleme niyeti taşımaktadır.¹⁵ ABD’nin Orta Asya bölgesinde giderek artırdığı etkisini dengelemek amacıyla oluşturulan ŞİT için güvenlik, öncelikle işbirliği yapmayı öngördüğü alanlardan biridir. Şangay İşbirliği Teşkilatı, temel felsefe olarak ‘çok kutuplu bir dünya’ ilkesine dayanmaktadır. Bu ilke, mevcut kutupların yanında başkaca kutupların, anlayışların varlığının gerekliliğini öngörmektedir.¹⁶ Diğer yandan bu ilke, ŞİT’in uluslararası ölçekte bir söz sahipliğini hedeflediğini ortaya koyar niteliktedir. Zaten, teşkilata üye ülkelerin coğrafi dağılımına bakıldığında bu teşkilatın bölgesel odak ötesi bir hedefi olduğu anlaşılmaktadır.

ŞİT’in uluslararası ilişkilerde öngördüğü yeni işbirliği modeli, ‘Şangay ruhu’ kavramında özet ifadesini bulmaktadır. Bu yeni modelin odağını ‘çoğulculukta uyum’ ilkesi oluşturmaktadır. Şangay ruhu, üye ülkeler arasındaki medeniyet ve toplumsal yapı farklarının ötesine geçerek bütünleşebilmeyi ve böylelikle soğuk savaş tarzı ayrışmacı zihniyeti ve güç politikasını terk etmeyi esas almaktadır.¹⁷ Şangay ruhu,

¹⁴ Chien-peng Chung, “The Shanghai Co-operation Organization: China’s Changing Influence in Central Asia”, *The China Quarterly*, No. 180, December 2004, pp. 992-993.

¹⁵ Chien-peng Chung, *ibid*, p. 993

¹⁶ Stephen Aris, “Russia’s Approach to Multilateral Cooperation in the Post-Soviet space: CSTO, EurAsEC and SCO”, *Russian Analytical Digest*, No. 76, 15 April 2010, p. 4, <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/RAD-76.pdf>, Erişim: 09.05.2013.

¹⁷ Junfei Wu, “Will SCO Become Another Warsaw Pact?”, *Economic and Political Weekly*, Vol. 40, No. 39, September 24-30, 2005, p. 4206; Şangay Ruhü kavramı hakkında ayrıca bkz. *Declaration on the Fifth Anniversary of the Shanghai Cooperation Organization*, 15.06.2006, <http://www.sectsc.org/EN123/show.asp?id=94>, Erişim: 02.05.2013.

Çinli bir akademisyen tarafından beş bileşenden oluşan bir kavram olarak özetlenmiştir. Bu beş bileşen; itimat, iletişim, işbirliği, birlikte var olma ve ortak çıkardır.¹⁸ Şangay ruhunun vazettiği model; bağlantısızlık (*non-alignment*), diğer ülkelere karşı açıklık, karşılıklı güven, karşılıklı fayda, eşitlik, dayanışma, medeniyet çeşitliliğine saygı ve karşılıklı gelişme ilkelerine dayanmaktadır.¹⁹ ŞİT, bu vizyonu ile öncelikle bölgesel, ama onun ötesinde küresel ölçekte söz sahibi olmak isteyen bir teşkilata dönüşme niyetini ortaya koymuştur. ŞİT'in Şangay ruhu kavramında özetlenen ilkelerinin bu teşkilatın 'ideolojisi' olarak nitelendirilmesi mümkündür. Bu ilkeler, Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın kuruluş sözleşmesi ve kuruluş bildirisi metninde ifade edilmiştir.²⁰ Bu dokümanlara ilave olarak ŞİT tarafından her yıl düzenlenen zirvelerin ardından duyurusu yapılan bildirimlerde ifade edilen görüşler, bu teşkilatın yeni bir uluslararası ilişkiler modelini tesis etmek istediğinin işaretlerini vermektedir.²¹

ŞİT'in küresel çapta sahip olduğu vizyon ve dolayısıyla öngörmekte olduğu farklı işbirliği ve uluslararası ilişkiler modeli, bu teşkilatın hedeflerinde de kendini göstermektedir. ŞİT, sadece üye ülkelerin güvenliğine ve hükümlerine saygıyı geliştirmeyi değil, aynı zamanda 'rejim güvenliği'²² diye tabir edilen bir hedefi de gözetmektedir. Bu hedef, ŞİT'in zihniyet yönüyle farklı olduğunun bir ifadesidir. ŞİT, güvenlik ile ekonomik meseleleri birbiriyle ilişkili olarak gören bir güvenlik anlayışına sahiptir. Bu yönüyle de geleneksel güvenlik yaklaşımlarından ayrılmaktadır.²³ Dolayısıyla, ŞİT'in uluslararası ilişkilerde ortaya koyduğu yeni model, yalnızca ekonomik işbirliğini değil, aynı zamanda kültürel konularda da üye ülkelerin birbirlerinden karşılıklı etkileşimini öngören bir modeldir.²⁴

Özetle ŞİT, devletlerarası ilişkilerde işbirliği odaklı ve karşılıklı menfaate dayalı yeni bir modeli temsil etmektedir. Şangay İşbirliği Teşkilatı

¹⁸ Chien-peng Chung, op.cit., p. 991.

¹⁹ Zhao Huasheng, "The Shanghai Cooperation Organization at 5: Achievements and Challenges Ahead", *China and Eurasia Quarterly*, Vol. 4, No. 3, 2006, p. 107.

²⁰ Junfei Wu, op. cit., pp. 4206.

²¹ Ibid.

²² Marc Lanteigne, "In Medias Res": The Development of the Shanghai Co-operation Organization as a Security Community", *Pacific Affairs*, Vol. 79, No. 4, Winter 2006-2007, p. 616.

²³ Zhao Huasheng, op.cit., p. 114, http://www.silkroadstudies.org/new/docs/CEF/Quarterly/August_2006/Huasheng.pdf, Erişim: 11.05.2013.

²⁴ Pan Quang, op.cit., p. 47.

Sözleşmesi'nin 1. Maddesinde teşkilatın başlıca hedefleri sıralanmıştır:²⁵ 1. Maddede sıralanan aşağıdaki hedefler, ŞİT'in yeni bir uluslararası ilişkiler düzenini hedeflediğinin açık ifadesi hükmündedir:

- Üye ülkeler arasındaki karşılıklı güveni ve iyi komşuluk ilişkilerini güçlendirmek,
- Bölgesinde barışın, güvenliğin ve istikrarın teminine ve sürdürülmesine çabalamak ve buna ilave olarak da demokratik, adil ve akılcı siyasi ve ekonomik yeni bir uluslararası düzen için katkı sağlamak,
- 21. Yüzyılın ortaya çıkardığı problemlere yönelik olarak ortaklaşa çözüm bulma arayışında olmak,
- Diğer devletler ve uluslararası teşkilatlarla olan ilişkileri sürdürmek ve geliştirmek,
- Uluslararası çatışmaları önlenmek ve bunları barışçıl yollardan sonuca bağlamak.

ŞİT, küresel çaptaki vizyonu doğrultusunda ilave bir yetkinlik olarak bir 'enerji kulübü' oluşturmayı da gündemine almıştır. Enerji kulübü vurgusu, ŞİT'in uluslararası manada tam yetkin bir teşkilat haline gelmek için iyi bir ekonomik güce de yaslanması gerektiği bilincinin bir işaretidir. ŞİT bünyesinde bir enerji kulübü kurulması, 2007 Bişkek zirvesinde gündeme alınmıştır. Enerji Kulübü kurulması hedefi, üye ülkelerin doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynaklarının boru hatları üzerinden Avrupa'ya kadar ulaştırılması suretiyle yeni bir İpek Yolu'nun oluşturulması hedefinin bir göstergesi olmuştur.²⁶

3. Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın Yeni Uluslararası İlişkiler Tasarımı

Şangay Beşlisi adıyla kurulduğu 1996 tarihinden Şangay İşbirliği Teşkilatı adını aldığı 2001 yılına kadarki kurumsal gelişim seyri ve yıllık zirvelerinin ardından duyurusunu yaptığı kapanış bildirimlerinde dile getirdiği mesajlar, bu teşkilatın dünya kamuoyu nezdinde ayrıcalıklı bir

²⁵ Bkz. "Die wichtigsten Regionalorganisationen im postsowjetischen Raum", op.cit., p. 8.

²⁶ Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın enerji kulübü oluşturma niyeti hakkında bir değerlendirme için bkz. "Energy dominates Shanghai summit", *BBC News*, 17.08.2007, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6949021.stm>, Erişim: 03.05.2013. ŞİT üyeleri arasında enerji konusunda işbirliği vurgusunun dile getirildiği 2007 Ortak Bildirisi için bkz. *Joint Communiqué of Meeting of the Council of Heads of Member States of the Shanghai Cooperation Organisation*, <http://www.sectsc.org/EN123/show.asp?id=93>, Erişim: 15.05.2013; ayrıca bkz. *Chronicle of main events at SCO in 2007*, 31.12.2007, <http://www.sectsc.org/EN123/show.asp?id=97>, Erişim: 15.05.2013.

yer edinmesini temin etmiştir. Kurumsal gelişim seyri ve mesajları bir bütün olarak ele alındığında ŞİT'in üye ülkelerinin yer aldığı bölgedeki uluslararası ilişkiler ve siyasi gelişmelerde söz sahibi olma kararlığına sahip yeni bir teşkilatın ortaya çıkmakta olduğunun işaretleri elde edilmektedir. ŞİT'in 2007 tarihinde düzenlediği zirvede, 'tek kutuplu dünyanın bugünkü sorunları çözümede yetersiz kalmaya mahkûm olduğu' (*Unilateral action cannot resolve the existing problems*)²⁷ mesajı seslendirilmiştir. Bir diğer ifadeyle, "Dünya Batı'dan büyüktür" (*The World is bigger than the West*)²⁸ gerçeğini seslendiren bu mesaj, ŞİT'in çok kutuplu bir dünyayı hedeflediğini ve buna bağlı olarak küresel ölçekte bir teşkilat olma azmini göstermektedir.

ŞİT'in bölgedeki uluslararası ilişkiler ve siyasi gelişmelerde etkin biçimde söz sahibi olma kararlılığı kadar, bu ilişkilerin tasarımında öngördüğü yeni yaklaşım ile bu teşkilat dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Üye kompozisyonu da ŞİT'in uluslararası alanda ses getiriciliği yüksek bir teşkilat haline gelmek istediğini belgelemektedir. ŞİT'in kuruluşundan bugüne dek ortaya koyduğu kurumsal gelişim seyri, bölgesel bir güvenlik topluluğundan ziyade kapsamlı bir küresel işbirliği teşkilatının oluşmakta olduğunun işaretlerini sunmaktadır. Belirtildiği üzere ŞİT, Çin ve Rusya yanında Orta Asya ülkelerini tarihte ilk kez bölgesel güvenlik ve ekonomik işbirliği amacıyla çok taraflı bir yapı içerisinde bir araya getirmesi yönüyle uluslararası ilişkilerde önemli bir gelişme olarak sayılmaktadır.²⁹ ŞİT, Soğuk Savaş sonrasında Asya'da ortaya çıkan en etkili bölgesel teşkilat olma özelliğine sahiptir.³⁰ ŞİT, bu yapısı ile uluslararası ilişkilerde söz sahibi olma noktasındaki kararlılığı yanında, potansiyelini de sergilemiştir. ŞİT'in gözlemci üye olarak bünyesine kattığı ülkelerin özelliklerine bakıldığında bu teşkilatın bölge ötesi bir vizyonunun olduğu netlik kazanmaktadır.³¹ Belki ŞİT'in kurulmasını temin eden mantığı en iyi, teşkilatın iki büyük aktöründen biri olan Çin için söylenen şu ifade özetlemektedir: "Çin kendisi istese bile artık jeopolitik açıdan bir oyuncu

²⁷ 2007 Zirvesi'nin bildirisinin tam metni için bkz. <http://www.sectsc.org/EN123/show.asp?id=92>, Erişim: 03.05.2013.

²⁸ ŞİT'in 2007 Zirvesi'nin Sonuç Bildirisine ait bir değerlendirme için bkz. "Energy dominates Shanghai summit", op.cit.

²⁹ Chien-peng Chung, op.cit., p. 990; Roy Allison, "Regional Structures and Security Management in Central Asia", *International Affairs*, Vol. 80, No. 3, May 2004, p. 478.

³⁰ Marc Lanteigne, op.cit., p. 605.

³¹ Marc Lanteigne, op.cit., p. 609.

olamamanın üstesinden gelemez.”³² ŞİT’in 11 Eylül 2001 hadiselerinden yalnızca üç ay önce kurulmuş olması da dikkate alınması gereken bir husustur. 11 Eylül hadiseleri sonrası değişen ve giderek daha güvensiz bir hal alan dünyaya yönelik yeni bir modelin sunulması oldukça zorlu bir görev olarak ortada durmaktadır. ŞİT, aslında böyle bir görevi göğüslemek durumunda olduğunun bilincinde olan bir teşkilat olarak değerlendirilebilir. Orta Asya’da beliren ABD askeri varlığı, değişen uluslararası düzen ve Orta Asya’daki renkli devrimler gibi siyasi düzen değişikliklerine rağmen ŞİT, kendisini bu değişimlere uyarlamasını bilmiştir. Buna bağlı olarak, ŞİT’in özellikle ilk beş yılındaki gelişim seyri dikkate alındığında bu teşkilatın uluslararası alanda itibarlı bir imaj inşa ettiğinden bahsetmek mümkündür.³³

ŞİT’in yıllık zirveleri, bu teşkilatın küresel bir teşkilata dönüşümünde önemli gelişim evreleri olmaktadır. Bu açıdan ŞİT’in zirvelerinin genel bir tanıtımının verilmesi yerinde olacaktır.³⁴ Üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarını bir araya getiren bu yıllık zirveler, dünya kamuoyunda giderek daha fazla yankı bulmaya başlamıştır. ŞİT zirvelerinin yankı bulmasında bu zirvelerde verilen mesajlar kadar, teşkilatın sahip olduğu üye profili, bu üyelerin nüfusu ve hükmettikleri enerji kaynakları etkili olmuştur.³⁵ Bunlara ilaveten, hiç şüphesiz teşkilatın sürekli gelişim içerisinde bir yapı sergilemesi de etkili olmuştur. ŞİT’in ilk zirvesi, kurulduğu tarih olan 14-15 Haziran 2001’de Şangay’da gerçekleşmiştir. Bu zirvede, vurgulandığı üzere Özbekistan’ın üye olarak teşkilata katılımı gerçekleşmiştir. 2002 yılı zirvesi, Rusya’nın St. Petersburg şehrinde düzenlenmiştir. Bu zirvede, Şangay İşbirliği Teşkilatı Sözleşmesi (*Charter*) imzalanmıştır. Yine bu zirvede “Agreement on a Regional Antiterrorist Structure” (RATS-Bölgesel Antiterörist Yapıya Dair Anlaşma) imzalanmıştır. ŞİT’in 2003 yılı zirvesi, Rusya’nın başşehri Moskova’da toplanmıştır. Bu zirvede, ŞİT bütçesi yanında Sekretaryasına dair yönetmelik oluşturulmuştur.

³² “Afganistan’da yeni ‘büyük oyun’”, *Deutsche Welle*, 10 Temmuz 2011, <http://www.dw.de/afganistanda-yeni-b%C3%BCy%C3%BCK-oyun/a-15224367>, Erişim: 05.05.2013.

³³ Zhao Huasheng, op.cit., pp. 106-107.

³⁴ ŞİT’in yıllık zirveleri yoluyla elde edilen ilerleme adımlarının genel bir özeti için bkz. Marcel De Haas (Ed.), *The Shanghai Cooperation Organisation. Towards a full-grown security alliance?*, Netherlands Institute of International Relations, Clingendael, November 2007, pp. 65-69, http://www.clingendael.nl/publications/2007/20071100_cscp_security_paper_3.pdf, Erişim: 14.05.2013.

³⁵ “Bişkek’te Şangay İşbirliği Teşkilatı Zirvesi”, *Deutsche Welle*, 16 Temmuz 2007, <http://www.dw.de/bi%C5%9Fekte-%C5%9Fanghay-i%C5%9Fbirligi%C4%9Fi-te%C5%9Fkilat%C4%B1-zirvesi/a-2740853>, Erişim: 06.05.2013.

Ayrıca, Zhang Deguan, ŞİT'in genel sekreteri olarak atanmıştır. ŞİT'in 2003 Moskova Bildirisi ile küresel ölçekteki hadiselerin çözümünde aktif söz sahibi olmak istemesi, bu teşkilatın bölgesel ölçek ötesi sorunlar için çözüm geliştirme kapasitesine sahip olduğunun bir beyanı gibidir.³⁶ 2003 zirvesinde, Orta Asya bölgesinde devletlerarasındaki çatışmaları, büyük güçler arası çekişmeleri ve ulusal ölçekteki istikrarsızlık getirecek dalgalanmaları başarıyla yönetme amaçlı bir takım somut ve pratik işbirliği projelerinin başlatılabileceğine yönelik bir ümit oluşmuştur.³⁷

2004 yılı zirvesi, 17 Haziran 2004'te Özbekistan'ın başşehri Taşkent'te toplanmıştır. Bu zirvede Moğolistan ŞİT'in ilk gözlemci üyesi olarak ilan edilmiştir. 2004 Taşkent Zirvesi'nde "ŞİT'de Gözlemci Statüsü Yönetmeliği" (*Regulations on the Status of Observer to the SCO*) kabul edilmiştir. Bu düzenleme, ŞİT'in üye ülkeler dışındaki ülkelerle ilişkilerini, daha doğrusu dış ilişkilerini düzenleyen ilk belge olmuştur.³⁸ ŞİT Sözleşmesinde 'gözlemci statüsü' öngörülmediği halde bu üyelik sisteminin kurulması, ŞİT'in küresel alanda bir aktör olma hedefinin bir işareti olarak değerlendirilebilir. Uluslararası işbirliğini geliştirmeye yaptığı vurgu ile bu belge, özel bir önem arz etmiştir.³⁹ Böyle bir belgenin vücuda getirilmesi, ŞİT'in küresel vizyona sahip bir teşkilat olduğunun bir diğer delilidir. ŞİT, üye ülkelerin yer aldığı coğrafyanın kaderinin dış güçler değil, Orta Asya ülkeleri tarafından şekillendirilmesini savunmaktadır. ŞİT'in bu tutumu, özellikle ABD'nin Orta Asya'ya yönelik siyasi tasarım hamleleri için meydanı oldukça daraltmaktadır.⁴⁰ Bütün sayılan gelişmelerle, 2004'e kadar daha çok bir tartışma –meşveret– meclisi yapısı sergileyen Şangay İşbirliği Teşkilatı, 2004'te gerçek anlamda olgun bir uluslararası teşkilat haline gelmiştir.⁴¹

5 Temmuz 2005'te gerçekleştirilen Astana Zirvesi'nde ABD'nin Özbekistan ve Kırgızistan'daki askeri üsleri boşaltması talebi dile

³⁶ Junfel Wu, op. cit., p. 4206.

³⁷ Matthew Oresman, "Beyond the Battle of Talas: China's Re-emergence in Central Asia", Daniel L. Burghart, Theresa Sabonis-Helf (Ed.), *In the Track of Temerlane: Central Asia's Path to the 21st Century*, National Defense University, Center for Technology and National Security Policy, Washington, D.C., 2004, p. 415.

³⁸ Zhao Huasheng, op.cit., p. 120.

³⁹ Pan Quang, op.cit., p. 51.

⁴⁰ Mikhail Troitskiy, "A Russian perspective on the Shanghai Cooperation Organization", Alyson J. K. Bailes, Pál Dunay, Pan Guang and Mikhail Troitskiy, op.cit., p. 33.

⁴¹ Matthew Oresman, ibid, p. 414.

getirilmiştir.⁴² Zirvede belirgin bir şekilde Amerikan üslerinin bulunduğu bu iki Orta Asya ülkesinin toprakları, Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın toprakları olarak nitelendirilmiştir. Bu talep, ŞİT'in adeta yeni bir askeri teşkilata dönüştüğü, Asya'nın yeni NATO'su halini almakta olduğu izlenimine yol açmıştır.⁴³ ŞİT'in NATO ve ABD'yi hedef alan açıklamaların yapıldığı bir platform olduğu görülmüştür. Bu açıklamalar, ŞİT'in 'Batı karşıtı bir oluşum'⁴⁴ olarak nitelenmesini getirmiştir. ŞİT'in yıllık olarak düzenli biçimde gerçekleştirdiği askeri tatbikatlar da Batı'da geniş yankı bulmaktadır. ŞİT'in askeri tatbikatları bu teşkilatın küresel söz sahibi olma hedefinin bir vasıtası olarak algılanmalıdır.⁴⁵ 2005 Astana Zirvesi, 'uluslararası ilişkilerde tekeli bir yapı ve hükümlerliliğin kabul edilemez olduğu'na dair açıklama ile dikkat çekmiştir.⁴⁶ Bu zirvede ayrıca, Genel Sekreter General Zhang'ın Kırgızistan'daki olaylar üzerine yaptığı 'hazır bir sosyal gelişim modelinin ihracı, Orta Asya için kargaşa demek olacaktır'⁴⁷ açıklaması, özellikle yankı bulmuştur. 2005'teki Astana Zirvesi'nden beş gün önce, 1 Temmuz 2005'te, Çin ve Rus devlet başkanları, ortak bir bildiri yayınlamışlardır. Bu ortak bildiri de, küresel hadiselerde ve uluslararası ilişkilerin şekillendirilmesinde sadece tek bir devletin söz sahibi olmasının ve buna bağlı olarak devletlerin yönetenler ve tabi olanlar şeklinde iki ayrı kampa bölünmesinin ve ayrıca dışarıdan sosyal gelişim modellerinin dayatılmasının kabul edilemeyeceğini duyurmuşlardır.⁴⁸ Bu ortak bildiriye yansıyan görüşler ŞİT'in küresel ölçekte söz sahibi olma isteğini ve nasıl bir uluslararası sistem öngördüğünü ortaya koymaktadır. 2005 zirvesinde ayrıca, Hindistan, İran ve Pakistan gözlemci üye statüsü elde etmiştir.

ŞİT'in 2006 yılı zirvesi 15 Temmuz 2006 tarihinde Çin'in Şangay şehrinde toplanmıştır. ŞİT'in beşinci kuruluş yıldönümüne denk gelen 2006 yılındaki zirvesinde 'Orta Asya'nın geleceğinin dış güçlerin değil, bölgedeki

⁴² Bu talebin dile getirildiği ŞİT'in 2005 Astana Zirvesi Bildirisinin tam metni için bkz. "Declaration of Heads of Member States of SCO", *China Daily*, 12.06.2006, http://www.chinadaily.com.cn/china/2006-06/12/content_6020345.htm, Erişim: 21.07.2014.

⁴³ Alyson J. K. Bailes ve Pál Dunay, op.cit., pp. 11-12; Zhao Huasheng, op.cit., pp. 108-109.

⁴⁴ "Bişkek'te Şangay İşbirliği Teşkilatı zirvesi", op.cit.

⁴⁵ Stephen Aris, op.cit., p. 2.

⁴⁶ Alyson J. K. Bailes ve Pál Dunay, op.cit., p. 7.

⁴⁷ Marc Lanteigne, op.cit., p. 617.

⁴⁸ Bildirinin tam metni için bkz. "China-Russia Joint Statement on 21st Century World Order", 12.07.2005, <http://www.politicalaffairs.net/china-russia-joint-statement-on-21st-century-world-order/>, Erişim: 14.05.2013.

ülkelerin eline bırakılması gerektiği⁴⁹ mesajı seslendirilmiştir. Bu mesaj, ŞİT'in bölgesel ölçekteki gelişmeleri şekillendirmedeki kararlılığının açık bir ifadesidir. 2006 ŞİT zirvesinde küresel gelişim yolundaki bir hamle olarak Vladimir Putin tarafından ŞİT Enerji Kulübü kurulması teklifi gündeme getirilmiştir. 2006 zirvesinin ardından yayınlanan bildiri, Şangay ruhu kavramı ile özetlenen şekliyle yeni bir uluslararası modelin kritik önemine vurgu yapılmıştır. Buna bağlı olarak da çok kutuplu bir dünya ihtiyacının altı çizilmiştir.⁵⁰ ŞİT, Vladimir Putin tarafından ifade edildiği şekliyle 'başarılı işbirliği açısından yeni bir model' sunmaktadır.⁵¹ 2006 Şangay Zirvesi'nde üye ülkeler ve gözlemci statüsündeki ülkeler, öncelikle 'uyumlu bir bölge', hatta bunun da ötesine geçilerek, 'uyumlu bir Orta Asya' oluşturma stratejik hedefi belirlenmiştir.⁵² Bu stratejik hedefin, güvenlik odağı ötesinde sosyal ve kültürel hassasiyetleri de kapsayan daha kapsamlı bir tasarıma sahip olduğu açıktır.

ŞİT'in 2007 yılında Kırgızistan'nın başşehri Bişkek'te gerçekleşen yedinci zirvesi, tek kutuplu dünyanın bugünkü sorunları çözmedeki yetersizliğinin dile getirilmesi ile dikkatleri üzerine toplamıştır. Bu bildiri ile ŞİT, küresel siyasi ligde kendisinin de icra edeceği bir görevi olduğunu ifade etmiş oluyordu. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ŞİT'in küresel ve bölgesel ölçekte üstüne düşen görevi aşağıdaki çarpıcı cümlelerle vurgulamıştır:

“Günümüzde küresel ve bölgesel sorunlara tek başına çözüm bulunamıyor. Şangay İşbirliği Örgütü, kuruluşundan bu yana ortaya koyduğu çabalarla kolektif girişimin günümüz tehdit ve sorunlarını aşmada ne kadar önemli olduğunu kanıtladı. Gerek insani gerekse ekonomik işbirliğinde önemli rol oynayan Şanghay İşbirliği'nin yaratıcı ve saygın konumunun, bundan sonraki yıllarda da artarak devam edeceğine kuşku yoktur.”⁵³

⁴⁹ Stephen Blank, “The Shanghai Cooperation Organization: Cracks Behind the Facade”, *EurasiaNet*, 21.06.2006, <http://www.refworld.org/docid/46c58eefa.html>, Erişim: 23.05.2013.

⁵⁰ Bildiri metni için bkz. <http://www.sectso.org/EN123/show.asp?id=94>, Erişim: 10.05.2013.

⁵¹ Bkz. Mikhail Troitskiy, op.cit., s. 32. “Putin Hails SCO as New Mode of Int'l Cooperation”, *China.org.cn*, 14 Haziran 2006, <http://www.china.org.cn/english/2006/Jun/171267.htm>, Erişim: 13.05.2013.

⁵² Pan Quang, op.cit., p. 55.

⁵³ “Zirvede ABD aleyhtarı propaganda”, *Deutsche Welle*, 16 Ağustos 2007, <http://www.dw.de/zirvede-abd-aleyhtar%C4%B1-propaganda/a-2741402>, Erişim: 02.05.2013.

2007 ŞİT'in Bişkek Zirvesi ayrıca, ABD'nin Kırgızistan'daki Manas askeri üssünü boşaltması taleplerinin dillendirildiği bir platform da olmuştur. Bu talep, ŞİT'in bölgenin kaderine bölge ülkelerinin karar vermesi anlayışı ile paralellik arz etmiştir.⁵⁴ Küresel büyüme hedefine paralel olarak Türkmenistan Devlet Başkanı Gurbanguli Berdimuhammedov şeref misafiri olarak 16 Ağustos 2007 tarihli Bişkek Zirvesi'ne katılmıştır. Tarafsız bir tutum sergileme niyeti ile bilinen Türkmenistan'ın ŞİT zirvesinde boy göstermesi, bu teşkilatın gerçekleştirmek istediği küresel vizyon hakkında önemli bir bilgi vermiştir. Türkmenistan, ŞİT'e yönelik olarak tarafsız kalma tutumu sergilemiş olsa da yakın bir geçmişte üye olarak bu teşkilata katılması çok uzak bir ihtimal olarak durmamaktadır.⁵⁵

ŞİT'in 2008 yılındaki sekizinci zirvesi, Tacikistan'ın başşehri Duşanbe'de düzenlenmiştir. Duşanbe Zirvesi'nde ülkelerin kültürel ve tarihi gelenekleri ile toprak bütünlüklerini koruma çabalarına saygı gösterilmesi ihtiyacına dikkat çekilmiştir. Ayrıca halklar arasında iyi komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesinin önemi vurgulanmıştır.⁵⁶ Rusya'nın Ekaterinburg şehrinde düzenlenen 2009 yılındaki dokuzuncu ŞİT zirvesinde, Beyaz Rusya (Belarus) ve Singapur 'diyalog ortağı' olarak teşkilata kabul edilmiştir.⁵⁷ ŞİT'in 2010 Zirvesi 10-11 Haziran 2010 tarihlerinde Özbekistan'ın başşehri Taşkent'te gerçekleşmiştir. ŞİT'in 2010 Taşkent Zirvesi'nde uluslararası ilişkiler sisteminde merkezi rolün Birleşmiş Milletler'e (BM) ait olduğu vurgusu yapılmıştır. 2010 zirvesinde ayrıca, Kırgızistan'daki olaylar sebebiyle bu ülkenin toprak bütünlüğü, devlet egemenliği ve bağımsızlığına yönelik teşkilatın saygısı dile getirilmiştir. Bu ifadeye bağlı olarak Kırgızistan'a yönelik bir dış müdahalenin bölgede olumsuz etkileri olacak olaylara sebebiyet vereceği için kabul edilemeyeceği de belirtilmiştir.⁵⁸ ŞİT'in 10. kuruluş yıldönümüne denk gelen 2011 yılı zirvesi, 15 Haziran 2011'de Kazakistan'ın başşehri

⁵⁴ “Zirvede ABD aleyhtarı propaganda”, *Deutsche Welle*, 16 Ağustos 2007, <http://www.dw.de/zirvede-abd-aleyhtar%C4%B1-propaganda/a-2741402>, Erişim: 02.05.2013.

⁵⁵ Marcel De Haas (Ed.), op.cit., pp. 10-11, http://www.clingendael.nl/publications/2007/20071100_csc_security_paper_3.pdf, Erişim: 14.05.2013.

⁵⁶ 2008 Duşanbe Zirvesi'nde alınan kararlar hakkında daha geniş bilgi için bkz. <http://www.sectsc.org/EN123/show.asp?id=90>, Erişim: 21.05.2013.

⁵⁷ 2009 Ekaterinburg Zirvesi'nde alınan kararlar hakkında daha geniş bilgi için bkz. <http://www.sectsc.org/EN123/show.asp?id=18>, Erişim: 21.05.2013.

⁵⁸ 2010 Taşkent Zirvesi'nde alınan kararlar hakkında daha geniş bilgi için bkz. <http://www.sectsc.org/EN123/show.asp?id=225>, Erişim: 21.05.2013.

Astana’da toplanmıştır.⁵⁹ 2011 Zirvesi’nde, dünyada artan istikrarsızlığa rağmen, ŞİT’in bölge güvenliği, sosyo-ekonomik gelişme ve refahın sağlanmasına katkı sağlayan çok taraflı etkin bir teşkilat haline geldiği belirtilmiştir. Ayrıca ŞİT’in, kültürler arası diyalogun gelişimi için bir örnek sunduğu ve uluslararası ilişkilerde demokratikleşmeye yönelik küresel çabaların önemli bir aktörü haline gelmiş olduğu dile getirilmiştir.⁶⁰ ŞİT’in 12. zirvesi ise 6-7 Haziran 2012 tarihlerinde Çin’in Başşehri Pekin’de gerçekleştirilmiştir. ŞİT’in Pekin Zirvesi’nde, Çin Başbakanı Hu Jintao tarafından geçen 10 yıl zarfında elde edilen başarıların altı çizilmiştir. Pekin Zirvesi’nde bölgesel istikrar kadar, küresel istikrara da katkı yapılması çağrısında bulunulmuştur. Pekin Zirvesi’nde Afganistan’a gözlemci üye statüsü, Türkiye’ye ise diyalog içerisindeki ülke statüsü verilmesi kararlaştırılmıştır. ŞİT, 2012 Pekin Zirvesi’ndeki bildirisine yansıdığı şekliyle, Afganistan’da barışın tesisinde aktif bir rol almak istemesi ile de küresel bir aktör olma vizyonunu ortaya koymuştur. İlginçtir ki ŞİT’in lider ülkelerinden biri olan Çin, Afganistan’ın kuzeydoğusu ile küçük bir uzunlukta da olsa bir sınır paylaşmaktadır. Dolayısıyla, 2012 Zirvesinde Afganistan’a gözlemci statüsü tanınması ile ŞİT, kuruluş hedeflerinden biri olan sınır güvenliği konusunu sürekli odakta tuttuğunu göstermiştir.⁶¹ ŞİT’in 2012 Zirvesi’nde Türkiye’ye diyalog ortaklığı statüsü verilmesi ile de bu teşkilatın küresel vizyona sahip bir teşkilat olma hedefi bir kez daha dışa vurulmuştur.⁶² Şangay İşbirliği Teşkilatı’nın (ŞİT) 13. Zirvesi 13 Eylül 2013 tarihinde Kırgızistan’ın başşehri Bişkek’te gerçekleştirilmiştir.⁶³ ŞİT’in 2013 Bişkek Zirvesi’nde görüşülen ağırlıklı konulara bakıldığında, teşkilatın güvenlik ve bölgesel istikrar konularındaki hassasiyetini koruduğu gözlemlenmiştir. ŞİT’in 2013 Bişkek Zirvesi’ne katılan üye ülkeler, teşkilatın güvenlik ve bölgesel istikrar hassasiyete uygun olarak

⁵⁹ 2011 Astana Zirvesi’nde alınan kararlar hakkında daha geniş bilgi için bkz. <http://www.sectesco.org/EN123/show.asp?id=294>, Erişim: 21.05.2013.

⁶⁰ Bu görüşlerin dile getirildiği 2011 Ortak Bildirisi (Joint Communiqué) için bkz. *Joint Communiqué of meeting of the Council of the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organisation commemorating the 10th anniversary of the SCO*, 15.06.2011, <http://www.sectesco.org/EN123/show.asp?id=293>, Erişim: 11.05.2013.

⁶¹ Bkz. “Şangay İşbirliği Örgütü Afganistan’da etkisini artırmak istiyor”, *BBC Türkçe*, 06.06.2012, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/06/120605_russia_china_summit.shtml, Erişim: 19.05.2013; “China pledges help to Afghanistan”, *Deutsche Welle*, 16.06.2012, <http://www.dw.de/china-pledges-help-to-afghanistan/a-16007986-1>, Erişim: 20.05.2013.

⁶² Bkz. http://www.scosummit2012.org/english/2012-06/07/c_131638088.htm, Erişim: 20.05.2013.

⁶³ Şangay İşbirliği Teşkilatı’nın 13 Eylül 2013 tarihindeki Bişkek’teki 13. Zirvesi’nin sonuç bildirgesi (*Communiqué*) için bkz. <http://www.sectesco.org/EN123/show.asp?id=454>, Erişim: 21.07.2014.

bölgesel meseleler üzerine eğilmiştir.⁶⁴ Bu çerçevede, 2013 Bişkek Zirvesi'nde Suriye meselesi konusunda, Batı tarafından herhangi bir dış müdahale olmaksızın bir çözüm aranmasının önemine dikkat çekilmiştir. Zirvede ayrıca, teşkilata gözlemci statüsü ile bağlı olan İran'a yönelik olarak nükleer programı sebebiyle yaptırım uygulanmasının kabul edilemez olduğu dile getirilmiştir.⁶⁵ Aynı zirvede, ŞİT'in 2014 yılı zirvesinin ise Tacikistan'ın başşehri Duşanbe'de gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

4. Sonuç

Şangay İşbirliği Teşkilatı, ismindeki işbirliği ifadesine yaraşır biçimde üyeler arasında iletişimin sağlandığı ve teşkilatın geleceğe dair yol haritasının şekillendirildiği yıllık zirvelerini, kurulduğu 2001 yılından itibaren aksatmadan sürdürme başarısını göstermiştir. ŞİT, kuruluşundan bugüne dek gerçekleştirdiği yıllık zirvelerdeki bildirimler yoluyla duyurduğu mesajlarla öncelikle üyelerin bulunduğu bölgedeki ve daha genelde de dünyadaki gelişmeler üzerinde söyleyeceği şeyleri olan bir teşkilat imajı ortaya koymuştur. ŞİT, 'tek kutuplu dünyanın sorun çözme kabiliyetinin olmadığı' ve dolayısıyla 'yeni bir dünya düzenine ihtiyaç olduğu' mesajını işleyen bildirimleri yönüyle dünya kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmıştır. ŞİT'in kurumsal gelişim seyri⁶⁶ ve ses getiren mesajlarının yakından tetkiki, yeni bir uluslararası ilişkiler ve işbirliği modelinin oluşmakta olduğunun işaretlerini sunar niteliktedir. ŞİT'in uluslararası ilişkilerde öngördüğü yeni işbirliği modeli, özet ifadesini 'Şangay ruhu' kavramında bulmaktadır. 'Şangay ruhu', devletlerarası ilişkilerde ve bölgesel işbirliğine yönelik yeni bir modeli ve yeni bir güvenlik anlayışını ifade etmektedir. 'Yeni bölgeselcilik' olarak da isimlendirilecek olan bu model, bağlantısızlık (*non-alignment*), diğer ülkelere karşı açıklık, karşılıklı güven, karşılıklı fayda, eşitlik, dayanışma, medeniyet çeşitliliğine saygı ve karşılıklı gelişme ilkelerine dayanmaktadır.

⁶⁴ Bkz. "SCO summit promotes regional stability, cooperation", *China Daily*, 14.09.2014, http://www.chinadaily.com.cn/china/2013xivisitcenterasia/2013-09/14/content_16973446.htm, Erişim: 21.07.2014.

⁶⁵ Bkz. Brendan P. O'Reilly, "SCO glimpses a new Eurasia in Bishkek", *Asia Times*, 16.09.2013, <http://www.atimes.com/atimes/China/CHIN-01-160913.html>, Erişim: 21.07.2014.

⁶⁶ ŞİT'in gelişim seyrini özetleyen adımların iyi bir özeti için bkz. Marcel De Haas (Ed.), *The Shanghai Cooperation Organisation. Towards a full-grown security alliance?*, Netherlands Institute of International Relations, Clingendael, November 2007, pp. 65-69, http://www.clingendael.nl/publications/2007/20071100_cscp_security_paper_3.pdf, Erişim: 14.05.2013.

Küresel ölçekte Çin, Rusya ve Hindistan gibi ülkelerin ekonomik açıdan yükselişi ile özellikle kendini hissettiren yeni uluslararası dinamikler, zaten yeni bir ‘çok kutuplu’ dünyanın işaretlerini vermiştir. Alman ekonomi bilimcisi Helmut Reisen, dünya genelinde artan derecede bir nüfuzla sahip olarak kendinden daha fazla söz ettiren Çin, Rusya ve Hindistan – ve hatta Türkiye gibi – ülkeleri ‘yeni şekillendirici güçler’ olarak tanımlamıştır.⁶⁷ Bu ‘yeni şekillendirici güçlerin’, BRIC⁶⁸ adı ile isimlendirilen ve geleceğin dünyasında önemli rol oynayacak ülkeler olduğu da dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir husustur. Buna ilaveten geleceğin yükselen bölgesinin Asya olacağına dair birçok değerlendirme mevcuttur.⁶⁹ Bütün üyeleri Asyalı olarak değerlendirilebilecek olan ŞİT, ilginç biçimde dünya kamuoyunda yeni ekonomik ve siyasi güç olarak tanımlanan Çin, Rusya ve Hindistan’ın dâhil olduğu bir teşkilatın adıdır. İlginçtir ki ŞİT’in 6-7 Haziran 2012 tarihlerinde Pekin’de düzenlenen 12. zirvesinde Türkiye’ye ‘diyalog ortağı’ statüsü tanınması ile ŞİT, yine ses getiren bir hamleye imza atmıştır. Bütün bu gerçekler de bu teşkilatı, onun gelişim seyrini ve mesajlarının içeriğini, yeni bir uluslararası ilişkiler ve işbirliği modeli sunma yönüyle incelenmeye değer kılmaktadır.

KAYNAKÇA

“Afganistan’da yeni ‘büyük oyun’”, *Deutsche Welle*, 10 Temmuz 2011, <http://www.dw.de/afganistanda-yeni-b%C3%BCy%C3%BCk-oyun/a-15224367>, Erişim: 05.05.2013.

Allison, Roy. “Regional Structures and Security Management in Central Asia”, *International Affairs*, Vol. 80, No. 3, May 2004, pp. 463-483.

Bailes, Alyson J. K and Pál Dunay, “The Shanghai Cooperation Organization as a regional security institution”, Alyson J. K. Bailes, Pál Dunay, Pan Guang and Mikhail Troitskiy (eds.), *The Shanghai Cooperation Organization*, SIPRI Policy Paper, No. 17, Stockholm, May 2007, pp. 1-29, http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/SIPRI_Policypaper17%5B1%5D.pdf, Erişim: 10.04.2013

⁶⁷ “Yeni dünya düzeni”, *Deutsche Welle*, 09.08.2012, www.dw.de/yeni-dunya-duzeni/a-16152399, Erişim: 27.03.2013.

⁶⁸ BRIC ülkelerinin ekonomik cazibesi hakkında bir değerlendirme için bkz. “BRIC ülkeleri büyük oynuyor”, *Deutsche Welle*, 21.12.2011, www.dw-world.de/popups/popup_printcontent/0,,15617782,00.html, Erişim: 21.12.2011.

⁶⁹ “Zenginliğin Asya’ya kayması” vurgusu için bkz. Tim Jones ve Caroline Dewing, *Future Agenda. 2020 Yılında Dünya*, (çev. Elif Özsayar ve Pınar Şengözer), Vodafone, İstanbul, 2010, pp. 29-35.

- Aris, Stephen. "Russia's Approach to Multilateral Cooperation in the Post-Soviet Space: CSTO, EurAsEC and SCO", *Russian Analytical Digest*, No. 76, 15 April 2010, pp. 2-5, <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/RAD-76.pdf>, Erişim: 09.05.2013.
- Aris, Stephen. "Shanghai Cooperation Organisation: An Anti-Western Alignment?", *CSS Analyses in Security Policy*, ETH Zürich, No. 66, December 2009, <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/CSS-Analyses-66.pdf>, Erişim: 05.05.2013.
- "Bişkek'te şangay İşbirliği Teşkilatı Zirvesi", *Deutsche Welle*, 16 Temmuz 2007, <http://www.dw.de/bi%C5%9Fekte-%C5%9Fanghay-i%C5%9Fbirli%C4%9Fi-te%C5%9Fkilat%C4%B1-zirvesi/a-2740853>, Erişim: 06.05.2013.
- Blank, Stephen. "The Shanghai Cooperation Organization: Cracks Behind the Facade", *EurasiaNet*, 21.06.2006, <http://www.refworld.org/docid/46c58eefa.html>, Erişim: 23.05.2013.
- "BRIC ülkeleri büyük oynuyor", *Deutsche Welle*, 21.12.2011, www.dw-world.de/popups/popup_printcontent/015617782,00.html, Erişim: 21.12.2011.
- "Change is possible after all: Reforming the United Nations", *Deutsche Welle*, 26.07.2010, <http://www.dw.de/change-is-possible-after-all-reforming-the-united-nations/a-5838856>, Erişim: 29.05.2013.
- Charter of the Shanghai Cooperation Organization, 2002, <http://www.sectesco.org/EN123/show.asp?id=69>, Erişim: 20.05.2013.
- "China-Russia Joint Statement on 21st Century World Order", 12.07.2005, <http://www.politicalaffairs.net/china-russia-joint-statement-on-21st-century-world-order/>, Erişim: 14.05.2013.
- "China pledges help to Afghanistan", *Deutsche Welle*, 16.06.2012, <http://www.dw.de/china-pledges-help-to-afghanistan/a-16007986-1>, Erişim: 20.05.2013.
- Chung, Chien-peng. "The Shanghai Co-operation Organization: China's Changing Influence in Central Asia", *The China Quarterly*, No. 180, December 2004, ss. 989-1009.
- Declaration on the Fifth Anniversary of the Shanghai Cooperation Organization*, 15.06.2006, <http://www.sectesco.org/EN123/show.asp?id=94>, Erişim: 02.05.2013.
- "Declaration of Heads of Member States of SCO", *China Daily*, 12.06.2006, http://www.chinadaily.com.cn/china/2006-06/12/content_6020345.htm, Erişim: 21.07.2014.

- De Haas, Marcel (Ed.). *The Shanghai Cooperation Organisation. Towards a full-grown security alliance?*, Netherlands Institute of International Relations, Clingendael, November 2007, http://www.clingendael.nl/publications/2007/20071100_cscp_security_paper_3.pdf, Erişim: 14.05.2013.
- “Die wichtigsten Regionalorganisationen im postsowjetischen Raum”, *Russland-Analysen*, No. 216, 11 Mart 2011, pp. 8-10, <http://www.laender-analysen.de/russland/pdf/Russlandanalysen216.pdf>, Erişim: 01.05.2013.
- “Energy dominates Shanghai summit”, *BBC News*, 17.08.2007, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6949021.stm>, Erişim: 03.05.2013.
- Huasheng, Zhao. “The Shanghai Cooperation Organization at 5: Achievemens and Challenges Ahead”, *China and Eurasia Quarterly*, Vol. 4, No. 3, 2006, pp. 105-123, http://www.silkroadstudies.org/new/docs/CEF/Quarterly/August_2006/Huasheng.pdf, Erişim: 11.05.2013.
- Joint Communiqué of Meeting of the Council of Heads of Member States of the Shanghai Cooperation Organisation*, <http://www.sectesco.org/EN123/show.asp?id=93>, Erişim: 15.05.2013.
- Jones, Tim ve Caroline Dewing. *Future Agenda. 2020 Yılında Dünya*, (çev. Elif Özsayar ve Pınar Şengözer), Vodafone, İstanbul, 2010.
- Lanteigne, Marc. “‘In Medias Res’: The Development of the Shanghai Co-operation Organization as a Security Community”, *Pacific Affairs*, Vol. 79, No. 4, Winter 2006-2007, pp. 605-662.
- O’Reilly, Brendan P. “SCO glimpses a new Eurasia in Bishkek”, *Asia Times*, 16.09.2013, <http://www.atimes.com/atimes/China/CHIN-01-160913.html>, Erişim: 21.07.2014.
- Oresman, Matthew. “Beyond the Battle of Talas: China’s Re-emergence in Central Asia”, Daniel L. Burghart, Theresa Sabonis-Helf (Ed.), *In the Track of Temerlane: Central Asia’s Path to the 21st Century*, National Defense University, Center for Technology and National Security Policy, Washington, D.C., 2004, pp. 401-424.
- Philipp, Peter. “Rusya Asya’da da atakta”, *Deutsche Welle*, 27.08.2008, <http://www.dw.de/rusya-asyada-da-atakta/a-3597849>, Erişim: 01.02.2013.
- “Putin Hails SCO as New Mode of Int’l Cooperation”, *China.org.cn*, 14 Haziran 2006, <http://www.china.org.cn/english/2006/Jun/171267.htm>, Erişim: 13.05.2013.

- Quang, Pan. "A Chinese perspective on the Shanghai Cooperation Organization", *The Shanghai Cooperation Organization*, SIPRI Policy Paper, No. 17, May 20007, Stockholm, May 2007, pp. 45-58.
- "SCO summit promotes regional stability, cooperation", *China Daily*, 14.09.2014, http://www.chinadaily.com.cn/china/2013xivisitcenterasia/2013-09/14/content_16973446.htm, Erişim: 21.07.2014.
- "Şangay İşbirliği Örgütü Afganistan'da etkisini artırmak istiyor", *BBC Türkçe*, 06.06.2012, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/06/120605_russia_china_summit.shtml, Erişim: 19.05.2013.
- Şangay İşbirliği Teşkilatı 2013 Bişkek Zirvesi'nin sonuç bildirisi (*Communiqué*), 13.09.2013, <http://www.sectesco.org/EN123/show.asp?id=454>, Erişim: 21.07.2014.
- Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın Kuruluş Bildirisi, http://www.ecrats.com/en/normative_documents/2006, Erişim: 23.05.2013.
- Troitskiy, Mikhail. "A Russian perspective on the Shanghai Cooperation Organization", *The Shanghai Cooperation Organization*, SIPRI Policy Paper, No. 17, May 20007, Stockholm, May 2007, pp. 30-44.
- "UN reform process mired by lack of consensus", *Deutsche Welle*, 05.01.2010, <http://www.dw.de/un-reform-process-mired-by-lack-of-consensus/a-5087253>, Erişim: 29.05.2013.
- Valinakis, Yannis. *The Black Sea Region: Challenges and Opportunities for Europe*, Chaillot Papers, Institute for Security Studies, Western Europe Union, Paris, July 1999.
- Wu, Junfei. "Will SCO Become Another Warsaw Pact?", *Economic and Political Weekly*, 24-30 September 2005, pp. 4205-4207.
- "Yeni dünya düzeni", *Deutsche Welle*, 09.08.2012, www.dw.de/yeni-dunya-duzeni/a-16152399, Erişim: 27.03.2013.
- "Zirvede ABD aleyhtarı propaganda", *Deutsche Welle*, 16 Ağustos 2007, <http://www.dw.de/zirvede-abd-aleyhtar%C4%B1-propaganda/a-2741402>, Erişim: 02.05.20013.